

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ БАГАТО-АДМІНІСТРАТИВНО-РАЙОННИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

В статті розглядаються питання формування та напрями діяльності багато-адміністративно-районних освітніх систем (БАРОС) України, визначається, що БАРОС із первинними освітніми (елементарний рівень) і адміністративно-районними освітніми (локально-місцевий рівень) системами (АРОС) формують низову територіальну ланку освітніх систем країни. В результаті досліджень встановлено їх два типи – внутрішньо-обласні БАРОС, які формуються двома і більше АРОС і в межах однієї адміністративної області (АО) і багато-обласні, що формуються двома і більше АРОС суміжних двох і більше АО, а також напрями досягнення високого рівня функціональності на основі постійних організаційних і освітніх зв'язків між: а) окремими АРОС і їх групами; б) окремими АРОС і їх групами та ОС регіональних центрів – формуючого ядра БАРОС; в) між АРОС, групами АРОС, АРОС та соціально-культурними та господарськими установами регіону.

На основі проведеного аналізу територіальної організації обласних і багато обласних освітніх систем України в їхніх межах виділено 88 внутрішньообласних, 21 міських та 7 багатообласних БАРОС.

Ключові слова: освітня система, територіальна освітня система, локальна освітня система, адміністративно-районні освітні системи, багато районні освітні системи.

Географія освіти – новий науковий напрямок суспільно-географічних досліджень, який досліджує широке коло питань, пов'язаних із просторовими особливостями й відмінностями формування змісту освіти, засвоєння знань і навичок населення, становлення, розвитку форм та засобів здійснення безперервного навчально-виховного процесу.

Постановка проблеми. Багато-адміністративні районно-освітні системи (БАРОС) – вища низовинна ланка освітнього простору країни. Проведення суспільно-географічних досліджень адміністративно-районних й обласних освітніх систем (АРОС і ООС) дозволить отримати детальні результати і здійснити аналіз просторових відмінностей викладання змісту (в т. ч. мов навчання) освіти, формування освітнього потенціалу населення району, організації і функціонування мережі закладів загальної і професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науці теоретичні засади соціально-економічних територіальних систем обґрунтовували і одночасно проводили прикладні дослідження М. Паламарчук, О. Паламарчук [7], М. Пістун [8], А. Голіков, А. Степаненко, Я. Олійник [2], О. Топчієв [11], О. Шаблій [12], В. Юрківський [14]. Впродовж останнього десятиліття якісно нові теоретичні розробки суспільних територіальних систем продовжили М. Мальська [4], Л. Немец, К. Немец [6], Л. Шевчук [13] та інші вчені. Територіальні освітні системи є складовою територіальних суспільних систем. Вони стали об'єктом дослідження Т. Мельниченко [5], П. Вірченка [1], В. Стецького [9] та ряду інших вчених.

Мета дослідження. Обґрунтувати доціль-

ність виділення БАРОС, як низової вищої ланки організації освітнього простору країни, визначити та проаналізувати її структурні і функціональні особливості та відмінності.

Виклад основного матеріалу. У наших працях ми неодноразово звертались до питань формування і функціонування різних рівнів територіальних освітніх систем, проводили наукові обґрунтування доцільності виділення трьох їхніх структурних рівнів: а) **територіальні освітні системи (ТОС) низового рівня**, з трьома підсистемами – елементарні (ЛЮС), локально-місцеві (АРОС) і вищі багато адміністративно-районні (БАРОС); б) **ТОС регіонального рівня** з двома підсистемами – регіональні обласні (ООС) і регіональні багато обласні (БООС); в) **ТОС національного рівня** – національного освітнього комплексу (НОК).

БАРОС – низова вища територіальна ланка НОК України. Формуються БАРОС двома та більше АРОС і, відповідно до них, є системними освітньо-культурними утвореннями вищого порядку. Також необхідно зазначити, що у БАРОС відсутня єдина адміністративно-організаційна і управлінська ланка. На нашу думку, їх формуючу основу складає система суспільних відносин й процесів освітнього характеру території поєднаних АР, функціональна взаємопов'язаність закладів загальноосвітнього і особливо, професійного навчання. Одне із основних завдань БАРОС полягає у формуванні збалансованого освітнього простору, покращенні просторової доступності учнівської й студентської молоді для здобуття різнофахової професійної освіти з врахуванням ринку праці та потреб господарського комплексу.

Також ми розрізняємо БАРОС внутрішньо-

обласні, що формуються в межах однієї АО і багатообласні, що формуються в межах суміжних територій двох і більше АО. Роль формуючого центру-ядра, як правило, виконує найбільше міське поселення з найвищим освітньо-культурним потенціалом території формування БАРОС.

Якщо для освітніх систем найнижчого територіального рівня – ЛОС і АРОС основним функціональним завданням є організація і надання оптимально повних загальноосвітніх послуг населенню, а наявність і функціонування закладів професійного навчання в територіальних межах підсилює їхній освітній та культурний потенціал, то роль БАРОС і виконання освітніх функцій є значно ширшими:

а) по-перше, вони володіють значно вищим освітнім потенціалом загальноосвітніх шкільних і позашкільних закладів;

б) по-друге, в їхніх територіальних межах формується система різно-фахових закладів професійного навчання, які мають виражені напрями професійної спеціалізації підготовки трудових ресурсів і таким чином входять до системи обласного і багато обласного територіального поділу освітніх послуг та праці.

Системне формування БАРОС відбувається на основі постійних організаційних і освітніх зв'язків між:

а) окремими АРОС і їх групами;

б) окремими АРОС і їх групами та ОС регіональних центрів – формуючого ядра БАРОС;

в) між АРОС, групами АРОС, АРОС та соціально-культурними та господарськими установами регіону.

Доцільно зазначити, що БАРОС є складним функціонально-компонентним і територіальним утворенням, тісно інтегрованим в соціально-культурний і економічний простір однієї чи кількох АО, а також у різнофункціональні суспільні системи вищих територіально-організаційних рівнів.

Система зв'язків АРОС в структурі БАРОС є багатовекторною. Зміст освіти БАРОС формується на основі взаємозв'язків світових, національних (загальнодержавних) і регіональних компонентів наукових та загальнокультурних суспільних цінностей. Регіональна компонента включає використання місцевого суспільного досвіду, знань, норм моралі, а в окремих випадках мовних особливостей навчання у освітньому процесі БАРОС. Вона є складовою комплексного формування змісту освіти.

На основі визначення територіальних особливостей і відмінностей формування БАРОС їх

можна виділити у дві групи:

а) внутрішньо обласні БАРОС, що формуються АРОС однієї області;

б) багато обласні БАРОС, що формуються АРОС двох і більше суміжних ООС.

Їхніми організаційно-функціональними центрами є міста – найбільші соціально-культурні та економічні центри територіальних утворень (у переважній більшості місто обласного підпорядкування).

На основі аналізу територіальної організації і функціонування НОК, а також матеріалів Державної служби статистики [3] в структурі ООС ми виділяємо наступні внутрішньо обласні БАРОС (в дужках вказана кількість АРОС, що їх формують):

Кримська АРОС – Сімферопольська (6), Джанкойська (4), Керченська (2), Євпаторійська (2), **великих міст** – Сімферополь (3), Великої Ялти (2), Керченська (3), Севастопольська (4);

Вінницька ООС – Вінницька (10), Могилів-Подільська (5), Жмеринська (3), Тростянецька (7), **великих міст** – Вінницька (3);

Волинська ООС – Луцька (4), Ковельська (9), Володимир-Волинська (3);

Дніпропетровська ООС – Дніпропетровська (8), Криворізька (5), Павлоградська (6), Нікопольська (2), **великих міст** – Дніпропетровська, (8), Дніпродзержинська (3), Криворізька (7);

Донецька ООС – Донецька (7), Красноармійська (2), Маріупольська (4), Краматорська (5), **великих міст** – Донецька (9), Макіївки (5), Маріуполя (4), Горлівки і Єнакієва (4);

Житомирська ООС – Житомирська (15), Новоград-Волинська (3), Коростенська (5), **великих міст** – Житомирська (2);

Закарпатська ООС – Ужгородська (3), Мукачівська (6), Хустська (4);

Запорізька ООС – Запорізька (11), Бердянська (5), Мелітопольська (4), **великих міст** – Запоріжжя (6);

Івано-Франківська ООС – Івано-Франківська (6), Калузька (3), Коломийська (5);

Київська ООС – Київська (11), Білоцерківська (10), Переяслав-Хмельницька (4), **великих міст** – Київська (10);

Кіровоградська ООС – Кіровоградська (10), Олександрівська (4), Бобринецька (3), Ульяновська (4), **великих міст** – Кіровоградська (2);

Луганська ООС – Луганська (3), Алчевська (2), Краснорізька (2), Северодонецька (3), Старобільська (8), **великих міст** – Луганська

(3);

Львівська ООС – Львівська (10), Дрогобицька (8), Червоноградська (3), *великих міст* – Львівська (6);

Миколаївська ООС – Миколаївська (9), Вознесенська (4), Первомайська (4), Ново-Бузька (2), *великих міст* – Миколаївська (3);

Одеська ООС – Одеська (10), Білгород-Дністровська (6), Ізмаїльська (3), Котовська (7), *великих міст* – Одеська (10);

Полтавська ООС – Полтавська (11), Кременчуцька (4), Миргородська (10), *великих міст* – Полтавська (3), Кременчука (2);

Рівненська ООС – Рівненська (7), Дубнівська (4), Сарненська (5);

Сумська ООС – Сумська (9), Конотопська (6), Шосткінська (3), *великих міст* – Сумська (2);

Тернопільська ООС – Тернопільська (9), Кременецька (2), Чортківська (6);

Харківська ООС – Харківська (13), Первомайська (5), Крупянська (3), Ізюмська (3), Лозівська (3), *великих міст* – Харківська (9);

Херсонська ООС – Херсонська (6), Генічеська (3), Каховська (9), *великих міст* – Херсонська (3);

Хмельницька ООС – Хмельницька (10), Кам'янець-Подільська (5), Славутська (5);

Черкаська ООС – Черкаська (7), Золотоношівська (3), Звенигородська (4), Уманська (6), *великих міст* – Черкаська (2);

Чернівецька ООС – Чернівецька (7), Вижицька (2), Кельменецька (2);

Чернігівська ООС – Чернігівська (7), Прилуцька (5), Ніжинська (5), Сосницька (5), *великих міст* – Чернігівська (2);

Представлені групи внутрішньообласних БАРОС, на нашу думку, належать до різних рівнів складності територіальних форм організації. До рівня *простих* можна віднести БАРОС, що формуються і функціонують в межах ООС. Їх можна виділити у дві підгрупи:

а) БАРОС, що формуються двома і більше АРОС АР сільських поселень, організаційно-освітнім ядром і центром яких є ОС міст-обласних центрів чи міст обласного підпорядкування;

б) БАРОС, що формуються двома і більше АРОС АР міст-обласних центрів, окремих великих міст.

Проведені нами дослідження дають підстави стверджувати про різні і якісно відмінні рівні освітнього потенціалу БАРОС. На основі співвідношень кількісних показників чисельності населення, учнівської і студентської мо-

лоді, задіяної у навчально-виховних процесах, а також кількості типів закладів і напрямків позашкільного і професійного навчання, внутрішньо-районні БАРОС можна виділити у наступні групи:

а) з дуже високим рівнем освітнього потенціалу і спектром надання освітніх послуг (як правило це БАРОС, які формуються АРОС великого міста-обласного центру і АРОС АР сільських поселень, що знаходяться в зоні його активного впливу);

б) з високим рівнем освітнього потенціалу і спектром вибірково-спеціалізованого надання освітніх послуг (як правило це БАРОС, які формуються ОС міста обласного підпорядкування і АРОС АР сільських поселень, що знаходяться в зоні його впливу).

Складні територіальні форми організації мають БАРОС, які утворюють дві й більше БАРОС кількох територіально суміжних АО. Вони можуть мати один провідний або кілька рівнозначних за освітнім потенціалом формуючих центрів. Як правило, вони виконують роль підсилення освітніх функцій обласних територій віддалених від ОС обласних центрів, формують збалансований освітній простір, покращують просторову доступність учнівської і студентської молоді для здобуття різнофахової професійної освіти. Ми виділяємо наступні складні територіальні форми організації БАРОС:

Умансько-Гайсинсько-Ульянівська БАРОС в межах прилеглих Черкаської, Вінницької і Кіровоградської областей;

Сокальсько-Іваничівська БАРОС, в межах прилеглих Львівської і Волинської областей;

Кам'янець-Подільсько-Хотинська БАРОС, в межах прилеглих Хмельницької і Чернівецької областей;

ОстрозькоСлавутська БАРОС, в межах прилеглих Рівненської і Хмельницької областей;

Криворізько-Ново-Бузько-Долинська, в межах прилеглих Дніпропетровської, Миколаївської і Кіровоградської областей;

Кременчуцько-Олександрійська БАРОС, в межах прилеглих Полтавської і Кіровоградської областей;

Шостко-Новгород-Сіверська БАРОС, в межах прилеглих Сумської і Чернігівської областей.

Як бачимо, міжобласні БАРОС мають один провідний або кілька рівнозначних за освітнім потенціалом формуючих центрів. Вони вико-

нують роль підсилення освітніх функцій віддалених територій кожної із областей від ОС обласних центрів, формують збалансований

освітній простір, покращують просторову доступність учнівської і студентської молоді для здобуття різнофахової професійної освіти.

Література:

1. Вірченко П. Просторова взаємодія суспільно-географічних об'єктів через визначення зони їхнього впливу на прикладі системи освіти Харківської області / П. Вірченко // *Регіони 2009: стратегія оптимального розвитку*. – Харків: ХНУ імені В. Н. Карамзіна, 2009. – С. 236–38.
2. Голиков А. П. Вступ до економічної і соціальної географії / А.П.Голиков, Б.Я.Олійник, А.В.Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – 320 с.
3. Державна служба статистики. Статистичний щорічник України за 2011 рік. – Київ: ТОВ“Август-Трейд”, 2011. – С. 24.
4. Мальська М. П. Просторові системи послуг / М.П.Мальська. – Київ: Знання, 2009. – 363 с.
5. Мельниченко Т. Ю. Суспільно-географічні основи вивчення територіальної організації освіти / Т.Ю.Мельниченко. – Київ: Ніка-Центр, 2001. – С. 90.
6. Немец К. А. Дослідження просторової взаємодії суспільно-географічних об'єктів / К. А. Немец, Л. М. Немец, О. К. Немец // *Часопис соціально-економічної географії Харківського національного університету імені В. Н. Карамзіна*. – 2009. – № 6(1). – С. 20–31.
7. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія з основами теорії / М.М.Паламарчук, О.М.Паламарчук. – К.: Знання, 1998. – 416 с.
8. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / М.Д.Пістун. – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
9. Стецький В. В. Територіальні освітні системи України / В. В. Стецький // *Географія в інформаційному суспільстві*. Том IV. – Кив: Обрії, 2008. – С. 270–272.
10. Стецький В. В. Локальні освітні системи / В. В. Стецький // *Регіон – 2010: стратегія оптимального розвитку*. – Харків: ХНУ імені В. Н. Карамзіна, 2010. – С. 269–272.
11. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії / О.Г.Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
12. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії / О.І.Шаблій. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
13. Шевчук Л. Т. Соціальна географія/ Л.Т.Шевчук. – К: Знання, 2007. – 340 с.
14. Юрковский В. М. География сферы обслуживания / В.М.Юрковский. – Киев: УМКВО, 1989. – 82 с.

Резюме:

Василий Стецький. ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ОБЩИЕ ПОДХОДЫ ИССЛЕДОВАНИЙ МНОГОАДМИНИСТРАТИВНО-РАЙОННЫХ СИСТЕМ ОБРАЗОВАНИЯ.

В статье рассматриваются вопросы формирования и направления деятельности многоадминистративно-районных систем образования (МАРСО) Украины, определяется, что МАРСО с первичными системами образования (элементарный уровень) и административно-районными образовательными системами (локально-местный уровень) (АРСО) формируют низовое территориальное звено систем образования страны. В результате исследований установлено их два типа – внутренне областные МАРСО, которые формируются двумя и более АРСО и в пределах одной административной области (АО) и многообластные, что формируются двумя и более АРСО смежных двух и более АО, а также направления достижения высокого уровня функциональности на основании постоянных организационных и образовательных связей между: а) отдельными АРСО и их группами; б) отдельными АРСО, их группами и ОС региональных центров – формирующего ядра МРОСО в) между АРСО, группами АРСО, АРСО и социально-культурными и хозяйственными учреждениями региона.

На основании проведенного анализа территориальной организации областных и многообластных систем образования Украины в их пределах выделено 88 внутриобластных, 21 городских и 7 многообластных МАРСО .

Ключевые слова: система образования, территориальная система образования, локальная система образования, административно-районные система образования, много административно-районные системы образования.

Summary:

Vasyl Stetskyi. SOCIAL AND GEOGRAPHICAL BASIS OF COMMON APPROACHES AND RESEARCH A LOT OF ADMINISTRATIVE-DISTRICTIONAL EDUCATIONAL SYSTEM.

The article deals with the formation and activities of many administrative and regional educational systems (MARES) Ukraine is determined that MARES with primary education (elementary level) and administrative and educational district (local- local level) systems (AEDS) form the grassroots territorial link educational systems of the country. As a result of their studies found two types - intra- regional MARES , formed by two or more AEDS and within the same administrative region (AO) and many regional, formed by two or more adjacent AEDS two or more joint-stock company and the ways to achieve a high level functionality based on constant organizational and educational ties between: a) individual AEDS and their groups; b) some AEDS and their groups and operating regional centers - forming the core MARES; c) between Arosa , AEDS groups , AEDS and socio -cultural and economic institutions in the region.

Based on the analysis of the territorial organization of regional and many regional educational systems within their allocated Ukraine inner- 88, 21 urban and 7 bahatooblasnyh MARES .

Keywords: educational system, educational system, territorial, local educational system, administrative and regional educational systems, many regional educational systems.

Рецензент: проф. Іщук С.І.

Надійшла 09.11.2013р.